

JAUME CROSAS

UN JUDICI DE BRUIXES A LA CATALUNYA DEL BARROC: L'ESQUIROL (1619-1621)

Introducció

L'Esquirol¹ és un petit nucli de població de la comarca d'Osona i de la regió o subcomarca del **Cabrerès** també anomenat **Collsacabra**, d'uns 150 km², de la qual n'és la capital. La comarca comprèn també els municipis de Tavertet, Pruit-Rupit i part dels de Joanetes (parròquia de Falgars) i de petits sectors pertanyents a Susqueda i al Far. La seva altura mitjana és d'uns 800/900 metres d'altitud (entre els 600 de la seva part més baixa al que correspon l'actual parròquia de Sant Martí Sescorts i el punt més elevat, el santuari de la marededéu de Cabrera, de 1296 metres d'altura).

Geogràficament el Collsacabra representa (en la seva major part que mira a la Plana de Vic) una unitat ben definida i uniforme: un pla inclinat que, des de la serralada Transversal, bascula fins a la Plana de Vic, començant als peus del Pre-Pirineu (Puigsacalm) i acabant als precipicis de Tavertet. Històricament ha estat un regió amb poca personalitat, considerada sovint com una zona de pas, de transició entre dues àrees amb forta personalitat històrica i política: Osona i Olot, o si es vol, entre els comtats d'Osona i el de Besalú. La comarca ha estat vinculada jurídicament a tres unitats: als vescomtes de Cabrera des de les primeres notícies que es tenen (vers 1017) i fins al 1722 quan la família original s'entronca amb els Medinaceli per casament, la qual cosa determina que tot el territori sigui administrat a partir d'aquests moments per la gran casa castellana, als vescomtes d'Osona (més tard vescomtes de Cardona) amb seu al castell de Rupit (del qual encara queden restes que presideixen el nucli de població) i, en tercer lloc, al terme de Tavertet que donà vassallatge als senyors de Rupit. Al marge d'aquests tres grans eixos administratius, a la comarca es poden localitzar alguns castells (com pot ser el de Barrès, a l'entrada del poble de l'Esquirol) que eren més aviat torres de vigilància entre dos nuclis castellers més principals.

El castell de Cabrera (regentat pels castllans del mateix nom) que dona també nom a la regió, ocupava el punt més alt de la muntanya de Cabrera (indret que ocupa actualment una ermita) als peus del qual

s'estenen totes les terres de l'antic vescomtat, de poblament més aviat dispers del que és avui el municipi de l'Esquirol solament significat per algunes esglésies tan velles com el propi castell (Santa Maria de Corcó, Sant Martí Sescorts, Sant Julià de Cabrera, Sant Bertomeu Sesgorgues), nuclis que encara avui representen, amb les seves restes romàniques, els testimonis més rellevants d'un moment històric amb més personalitat històrica que l'actual.

El Collsacabra fou una regió de poca densitat demogràfica², la progressiva davallada històrica fou deguda, bàsicament, a les conseqüències devastadores que ocasionà a tota la regió la Pesta Negra de mitjans del segle XIV, amb el consegüent abandonament de masos ("masos rònecs") que s'en derivà, moment en que, segons A.. Pladevall i altres autors³, el poblament del Collsacabra rebé un cop irreparable. Demogràficament no es tornarà a recuperar fins al segle XVIII⁴. Tanmateix, els condicionants geo-físics del territori poden ajudar a comprendre el seu paper dins l'articulació de la seva història a partir del moment de crisi. La regió esdevindrà clarament una regió de pas, de transició. Documentalment, són poques les fonts directes que ajuden a reconstruir el fil històric de la zona, sobre tot a partir del segle XIV, documentació fragmentària i dispersa que permet treballs puntuals, sí, però inconexos⁵.

Els arxius parroquials que haurien ajudat a establir aquest fil, foren destruïts al 1936⁶ i la resta de documentació es guarda zelosament en alguns masos que conserven la documentació pròpia amb el zel de saber que quarden el passat de llurs famílies. Tot aquest material, tanmateix, no deixa de representar una font documental inconexa de cara a organitzar un fil històric congruent del període en qüestió que va del segle XV al segle XVIII. Immersos en aquesta problemàtica documental, el cas que presentem no deixa de resultar simptomàtic al moment d'aportar una peça més d'aquest fragmentat puzzle històric. Deixarem de banda, a partir d'ara, la comarca del Collsacabra i ens centrarem només en el nucli de l'Esquirol on tingueren vida els fets que presentarem més endavant.

El municipi de l'Esquirol (població i pagesia, o sigui, municipi), tenia al 1553⁷ 28 focs (al voltant de 150 persones censades). Aquesta dada ens parla del baix nivell demogràfic que contrasta amb les dades de principis del segle XVIII (1718): 1040 persones, moment de l'inici de la recuperació. Pel que fa al nucli de poblament més important, hom ha de parlar de dos orígens històricament ben diferenciats que, al llarg del temps es fusionarien. El primer, i més antic, el constitueix l'antiga parròquia de Santa Maria de Corcó, documentada amb el nom de Domus de Sancta Maria i de Villa Corgolone, l'any 952 i com a Sancta Maria de Corcolione el 1079. D'aquesta primitiva església no en queda avui cap

resta, però es té la certesa que estava emplaçada al costat de l'actual mas de La Bertrana, uns dos kilòmetres abans d'arribar al poble per la carretera que ve de Vic, on encara perviu un mas amb elements romànics que s'ha convingut en anomenar "la rectoria".

Al marge del nucli parroquial i a diferència de molts altres nuclis medievals nascuts a ressò de "la sagrera", va néixer un nucli al llarg del camí ral que portava de Vic a Olot, en l'indret on s'aixacava un mas anomenat "Esquirol". Aquest mas està indicat en un document del 15 d'abril del 1423 on apareix la venda del mas per part de Joan Esquirol i el seu fill Pere Joan Esquirol a Francesc Camperò, àlies Perai, de Rupit. En endavant el mas serà conegut indistintament com a mas Perai o mas Esquirol i designava tant el mas com l'hostal que regentava la família aprofitant els avantatges dels vianants que utilitzaven el camí ral de Vic a Olot. El mas ben aviat es convertí en una casa rica, comprant terres i creant censals a diferents particulars del terme. Prop del mas hi havia una antiga església dedicada a Sant Genís que servia de sufragània a la parròquia i permetia el compliment dominical al naixent nucli que s'anava creant a la vora de l'antic camí ral en terres que els Perai anaven venent⁸.

El 1454 els Perai es declaren "amos útils" de les terres de l'hostal i/o masia, la qual cosa els facultava i autoritza per part del senyor de Cabrera a vendre terres per permetre l'inici del nucli que apareixerà en aquests moments. Tanmateix, la fisonomia urbanística del poble actual encara respon a aquesta articulació allarguassada que determina el recorregut del camí ral amb el pont medieval que permetria unir les dues agrupacions a una banda i altra del riu i del mas Perai. Al 1626 (moments en què situem els nostres fets) el poble comptava ja amb 26 unitats familiars, i a finals de segle (1687) s'havia incrementat a 60 famílies. Des de mitjans del segle XV fins a mitjans del segle XVIII els dos nuclis (parròquia i carrer o poble) són documentats per separat. No serà fins el 1743, moment en què la parròquia es trasllada a l'emplaçament actual quan queden unificats parròquia i poble. Les referències cronològiques que apareixen en moltes llindes de cases al llarg del carrer principal i del carrer paral·lel (actual carrer Nou) ens parlen del fort increment que visqué el poble durant la segona part del segle XVIII, junt amb l'increment de la indústria menestral de teixidors i paraires que aprofitaven el curs de l'aigua. De l'evolució d'aquest sector i del paper que jugaren els seus artesans quan les vagues del tèxtil de mitjans del segle XIX a Manlleu se n'ha derivat i universalitzat el cognom pejoratiu "d'Esquirols" que servia per designar els trencavagues que acudien a buscar feina a Manlleu quan aquí feien vaga: "Ja venen els Esquirols...".

Els documents estudiats

El Dr. Antoni Pladevall⁹ és el primer que ha estudiat el fenomen de la bruixeria a la Plana de Vic i el que, en aquest context, situa i presenta el cas que ens ocupa.

La "**Cúria Fumada**" de Vic (que conserva la documentació existent de l'antiga Vegueria del Cabrerès) situada a les dependències del palau episcopal, conserva un lligat amb el títol de "Bruixes" que recull una sèrie de documents de procedència diversa amb la temàtica comuna de "bruixeria". Es tracta d'un plec de documents escrits a doble cara amb caligrafia desigual que denoten al menys les mans de tres copistes però que correspon a la típica caligrafia del segle XVII. Alguns d'aquests documents són de difícil lectura i transcripció i s'hi observen així mateix, bestants incorreccions cal·ligràfiques i onomàstiques. La part més suggerent d'aquesta documentació correspon a dos processos íntegres: l'un que tingué lloc a Seva i el Brull (que acabà amb presó, tortura i pena de mort per l'enquestada, Elisabet Martina, entre 1619 i 1620) i l'altre que correspon a la jurisdicció del senyor de Cabrera centrada a la població de l'Esquirol. El lligat inclou també fragments d'altres processos tinguts a Taradell, Viladrau i Vilalleons (tortures contra Antònia Roquelles, natural de Taradell, pena de mort a les bruixes Lluïsa Estranya, vídua, Esperança Marigó, Margarida Puig, Margarida Xemeineia, Beneta Noguera, vídua, i Maria Puig, totes elles de la parròquia de Viladrau, al juny de 1620.

El procés que ens ocupa va tenir lloc al terme del Cabrerès, poble de l'Esquirol, parròquia de Santa Maria de Corcó i es va iniciar el 1 d'Agost de 1619 i es va concloure, sense cap acusació, el 3 de desembre de 1620, a la Cúria de Francesc de Montcada, Senyor del Cabrerès i davant el notari Francesc Osona, de Vic. Es tracta, doncs, d'un judici que recau sota la jurisdicció senyorial. És un procés llarg (uns 70 folis a doble cara) amb apèndixs amb còpies de confessions de testimonis. Les persones enquestades i acusades de bruixes per denúncies fetes per persones del mateix poble, són: **Margarida Templat**, àlies Arnissa, muller del sastre de l'Esquirol Francesc Templat; **Margarida Portús**, àlies la Parolera de 60 anys i la seva filla **Àngela la Parolera**, i **Elisabet Fabreguer**, àlies la Ferrera Vella. De totes les acusades destaca el protagonisme que té la primera de les enquestades, la Margarida Templat, que estigué empresonada a Vic i després deixada lliure gràcies a l'esforç del seu marit.

Si bé el nostre cas no va arribar a les greus sentències amb què es resolgueren molts altres judicis de la mateixa època i per motius semblants¹⁰, el nostre cas permet aprofundir en aspectes poc treballats que

fan referència a l'estudi de les mentalitats rurals a la Catalunya interior en un moment tan transcendental com és el primer quart del segle XVII, moment que preludeja l'esclat bèl·lic de la Guerra de Separació (1640) moment en què la Catalunya interior gaudirà d'un gran protagonisme en els fets que viurà el país¹¹.

Les acusacions

El document comença dient: "*Fiscus et honorabiles jurati et singulares termini de Capresio, tamquam pars privata, contra Lamias seu Bruxas que inveniuntur in termino de Capraresio*".

Joan Sorribes, de la parròquia de Sant Martí Sescorts, municipi de l'Esquirol, ha presentat denúncia contra les nostres inculpades: Margarida Portús, àlies la Perolera, la seva filla, Àngela Perolera, Elisabet Fàbregues, àlies la Ferrera Vella i Margarida Templat, que resultarà ser la més inculpada de totes elles.

Les primeres declaracions es prenen el dia 1 d'Agost de 1619 i continuaran al voltant del primer tema fins el 28 d'agost. Testifiquen: Caterina Vilanova, vídua, de 45 anys, dita La Teixidora, Joana Antentes, muller de Pere Antentes, Montserrat Torrent¹² i Segimon Paray. De les declaracions d'aquests testimonis en resulta un història típica d'unes mentalitats limitades. Montserrat Torrent, dona de Pere Torrent està involucrada en la desaparició d'un recent nascut. Se l'acusa d'aver fet desaparèixer un fill seu, fet que ella nega. Confesa que el fill va néixer mort i que va donar les despulles embolicades amb un drap al seu marit per tal que les enterrés a l'hort. Però la veritat era una altra. Montserrat Torrent estava embarassada d'un altre home i per tal que el marit no sospités, va donar-li una carbassa embolicada amb un drap brut de sang dient-li que havia avortat. La desaparició de la criatura i la truculenta història fa sortir a col·lació a Àngela Perolera, àlies la Perolera. Montserrat Torrent l'involucra en el fet (segurament per desviar el seu protagonisme en l'afaire) dient que li havia promès fer-se càrrec de la criatura. En no trobar-la a casa seva no li va quedar més remei que enterrar ella mateixa la criatura morta al bosc, prop del riu. Confessa amb tota crueltat: "*És veritat que moltes vegades jo he sentit a dir que es parlava que Àngela Perolera era bruixa, i si jo he feta la baixesa que he feta jo us juro que ella n'és la causa, que jo per sos consells he fet el que he fet*".

El testimoni de Genissa, muller d'Antoni Deu, pastor de Falgars, és simptomàtica: diu que fa mes d'un mes que ha sentit dir pel poble que la Perolera i la Torrent s'havien menjat la criatura que havia parit la

dona d'en Torrent i que en lloc de la criatura havien enterrat una carbassa. L'estreta relació existent entre bruixeria i nens recent nascuts està present en aquest primer apartat.

A partir del 31 d'Agost els declarants donen un gir en les seves acusacions i surten a relluir aspectes generals, d'opinió, que denoten el grau de sensibilització del poble sobre el tema de la bruixeria i a la vegada el grau d'incultura i superstició que dominen. Joana Antentes va anar a missa el dia de Nadal i seu al costat d'Àngela Perolera. Al moment de combregar li diu l'Àngela: "*Tinc tota la boca plena de cabells. I com que tothom deia que era bruixa, va pensar que era veritat que era bruixa*". Més endavant diu que quan al poble es va saber la notícia que a Taradell havien penjat unes bruixes, l'Àngela Perolera havia dit a la seva mare Margarida Portús: "*Ai mare, que ens feran a nosaltres ara?*". I continua dient Joana Antentes: "*I jo sé molt que la mare de dita Àngela Perolera molt temps ha té tot lo cap del nas mal i jo he entès a dir que algun vespre l'havien agafada en alguna casa i que aleshores li havien fet aquest mal del nas i que és veritat el que es diu que tant l'Àngela Perolera com la seva mare són bruixes*". Finalment a finals d'Agost, el judici s'interromp i no torna a començar fins a primers de juliol de l'any següent, 1620, amb temes nous i amb noves inculpades.

El 4 de juliol de 1620, Joan Sorribes, de Sant Martí Sescorts, declara: "*he sentit dir que eren bruixes Elisabet Fabregues, dita la Ferrera Vella, la Perolera, la seva filla dita Serra, la dona d'en Templat també anomenada Arnissa, la Graneta Vella i la dona d'en Pere Torrent, àlies la Torrenta*" (la inculpada en el tema de la criatura recent nascuda). El testimoni d'Antoni Colobrants, sabater de l'Esquirol, torna a centrar-se en les inculpades i amplia els temes: "*Fa uns dies, tres o quatre mesos, la Fàbregues va entrar a la meua botiga i em va demanar si tenia alguna cosa per treure les marques que porta a l'esquena una bruixa. Jo li vaig contestar que sí, que anés al capellà i que fes el que el confessor li digués*".

En Salvador Peray, del mas Peray de l'Esquirol, explica que la dona d'en Joan Franc li havia explicat que "*havia enviat la seva filla de dotze anys a comprar a casa de la Templat i quan va tornar li feia mal al coll i al cap*". El mateix Franc li va encarregar que acusés la Templat de bruixeria pel mal que havia traspasat a la seva filla. També creu que Caterina Sorribes és bruixa "*encara que no tant com les altres*".

El dia 7 de juliol declara en Pere Miquel Bach del mas Bach de la parròquia de Sant Llorenç Dosmunt. Diu en la seva declaració: "*La vigília de Sant Pere vaig anar al mas Cos, de la parròquia de Corcó, propietat meua per veure tot el mal que havia causat la pedregada. El meu masover, en Vilamala a qui diuen el Vermell, em va dir que en*

un tros de pedra caiguda del cel hi varen trobar un cabell d'un pam de llarg, cosa que demostra que la pedragada era cosa de bruixes. Ens vàrem posar a parlar de coses de bruixes i ell em va explicar que fa uns dies, mentre estava recollint aglans en una rompuda on hi havia la dona d'en Templat, aquesta li va explicar que l'havien fet anar a Vic i l'havien fet despullar per veure si tenia les senyals de bruixa al cos. El masover li va preguntar si havia passat por i ella li va confessar que havia passat molta por”.

El dia 7 de juliol la declaració de Miquel Caselles, de la parròquia de Sant Julià de Cabrera, dóna molta llum a tota aquesta psicosi de “bruixeria” que sembla estar estesa per tot el poble. Declara que *“Fa un temps en Salvador Peray (supra) que era jurat (alcalde) i jo, vàrem enviar a buscar un home que segons deien sabia reconèixer les bruixes. Ens vàrem passejar amb ell per l'Esquirol i ens va dir que no havia pogut endevinar ben bé quines eren bruixes i quines no perquè anaven molt abrigades però que li semblava que podien ser bruixes la del mal al nas (la dita Perolera) i la seva filla Àngela i que a partir d'aquestes dues podrien descobrir les restants. Ens va aconsellar que les tinguéssim cinc dies a la presó i que a la fi els hi freguéssim l'espalla amb un tovalló nou i després amb un drap de llana amb cendra dintre, fins que apareixes la marca. Aquest home ens va dir que al lloc on ell vivia no hi queia mai pedra perquè ja no hi havien bruixes. Aquest home tindria uns 25/30 anys, portava una barba negra i per la seva feina li vàrem pagar quatre rals. Des de llavors la seva fama va recórrer tota la comarca”*¹³.

El mateix dia declara Joan Reixach, hostaler de l'Esquirol, i amplia la declaració de Miquel Caselles: *“Fa uns sis mesos va venir a casa meua un home que anava de camí. Mentre sopava em va explicar que quan havia entrat a l'hostal de la Graneta havia vist una dona que ell sabia que era bruixa. L'endemà va anar a la capella de Sant Genís i quan va tornar-ne em va dir que havia trobat l'església plena de bruixes. L'home volia marxar però jo li vaig demanar que s'esperés fins al vespre que arribessin els jurats i que ja faria per manera que li paguessin alguna cosa. Ens vàrem passejar pel poble i va reconèixer la Fàbregues, les Peroleres, mare i filla, la muller d'en Templat i la Graneta Vella”* [...] *“El diumenge passat quan venia de missa, vaig veure l'Elisabet Fàbregues i el seu nét Jacint davant la porta del seu galliner. El nét amanaçava a la seva àvia amb un bastó i li cridava moltes vegades que era una bruixa. La seva àvia li cridava “ja t'hagués escanyat jo quan eres petit” i el nen contestava “no haguéssim començat amb mi” donat que ja n'havia escanyat d'altres”.*

El dia 25 de juliol, dia de Sant Jaume, va anar a declarar Honesta,

filla del difunt Joan Batlle, fuster, originari de la parròquia de Joanetes i resident a la parròquia de Santa Maria de Corcó: *"Fa un any l'Arnissa, la dona d'en Templat, va demanar-me cendra i al demanar-li perquè la volia em va contestar que volia saber si era bruixa. Ens vàrem posar a parlar de coses de bruixes i em va explicar que es reunien en un turó que ella no recordava i que el dimoni tenia part amb elles. Jo li vaig preguntar que si tenien relacions, parien, i ella em va contestar que sí, que parien una cosa com una gallina blanca. Llavors va arribar el meu amo i ja no vàrem parlar més del tema"*

El 30 de juliol Anna, filla d'en Joan Franch, bracer de l'Esquirol declara que *"fa tres mesos la meua mare em va fer anar a casa del sastre Templat a comprar dos diners d'aiguardent per curar una ferida que s'havia fet el meu pare al peu. La dona d'en Templat se'm va acostar a menys d'un pam i quan vaig arribar a casa meua vaig notar una escalfor al coll que em va durar cinc o sis dies. Des de llavors encara tinc goll al coll i penso que és per culpa de la Templat"*.

El mateix dia 30 declara Montserrat Torrent (involucrada en el tema de la criatura recent nascuda). De la seva declaració se'n desprèn que està presa per ordre del batlle, que no en sap el motiu si no és pel cas de la criatura que va parir ara fa un any. De la seva declaració es desprèn que el seu marit es queixava que Montserrat Antentes estés sovint a casa seva i que la seva muller (Joana Antentes) li havia confessat que la criatura era filla del seu home, Montserrat Antentes.

A partir d'aquells moments el seu marit l'amenaçava en matar la criatura quan neixés perquè havia fet càlculs i havia arribat a la conclusió que el fill que esperava no era d'ell sinó de Montserrat Antentes: *"El meu marit comptava que jo només podria estar de tres mesos i per això jo em vaig inventar allò de l'avort i de la carbassa, per donar-li a entendre que jo havia mal-parit"*. Li pregunten si algú l'havia ajudat i ella diu que ningú. Tot seguit explica que l'endemà del part es va emportar la criatura a la casa de la Perolera perquè li havia dit que li donés la criatura i que la portaria a l'hospici. En no trobar ningú a la casa va decidir abandonar-la a la resclosa d'Arquerons. Al cap d'un dia i dues nits, la Perolera, la Paula Llorensa, la Joana Antentes i el frare de l'Esquirol varen anar a mirar si trobaven la criatura on ella l'havia deixat i no la trobaren.

A continuació passa a declarar Margarida Portusa, dita la Perolera, dona del peroler de l'Esquirol, Antoni Portús. Està també presa com la Montserrat Torrent. Creu que està presa per bruixa, però que no n'està segura. En preguntar-li si sap què se n'ha fet de la criatura diu que *"jo sé que l'havien abandonat però no sé que l'hagi trobat ningú"*.

Li pregunten si recorda haver anat a missa un dia que hi havia un home foraster. Contesta: *“Sí que me'n recordo. Aquell home em va dir que si volia em curaria el mal que tenia al nas”*.

Fins al dia 27 de setembre segueixen una sèrie de declaracions en les quals hi intervé molta gent del poble. En totes elles surten a rel·luir les lluites internes que viuria el poble, si hem de fer cas de la quantitat de denúncies que apareixen, a més de les enquestades anteriorment: un home de la parròquia de Sant Martí Sescorts (no és gens normal que aparegui un home com a inculpat), en Gosch Vell, la dona d'en Bernardó Ferrer, la dona i la mare d'en Boy, Magdalena Roca (que segons els testimonis seria una de les bruixes més importants de l'Esquirol), la Salvadora, muller d'en Gaspar Ferrer, Maria Banyeres, i una tal Abadesa.

El 27 de Setembre declara Segimon Peray, fill de Salvador Peray, casat amb Magdalena Antentes. Diu en la seva declaració: *“Mentre acompanyava l'Arnissa a declarar a Vic, al passar pel davant de l'hostal de les Palanques, va sortir una llebre que es va posar davant la somera on cavalcava l'Arnissa com si jugués amb la somera i durà molta estona. Això ens va sorprendre molt. La mateixa Arnissa ens confessaria uns dies després que quan anava a Vic se li aparegué el dimoni en forma de llebre”*.

El dia 2 de desembre declara Anna Pons, vídua de Joan Pons, pagès de terres d'Urgell que està a la presó junt amb la Margarida Templat. Diu que fa tres setmanes que va parlar amb ella i que li va confessar que no tenia cap parent ni amic: *“Un dia la Margarida va caure malalta però jo sospitava que es feia la malalta. Movia les cames i els peus de forma tan violenta que donava la impressió que calia donar-li l'extremunció. Jo li vaig dir que s'encomanés a Déu i ella no em va fer cas perquè estàvem barallades. Vaig començar a tenir tractes amb en Mensa que em va explicar que una nit havia vist entrar un gat a l'habitació on estava la Templat i que rodava per la pedra del foc que hi havia a l'habitació on estava ella i que saltava damunt la Templat”*.

El mateix 2 de desembre declara Lluís Mensa, sastre de Vic: *“Estava jo amb la Margarida Templat que estava malalta, a l'habitació vora del foc, i era de nit. Li va venir una gran esgarripança al veure entrar dos o tres gats que eren roigs i vaig veure amb la claror del foc com un d'ells pujava damunt la Margarida Templat i llavors vaig dir: Jesús, Déu meu. I quan vaig encendre el llum, els gats ja havien desaparegut. De l'esgarripança que vaig tenir vaig passar dos o tres dies malalt”*.

La darrera declaració apareguda en el sumari la fa Margarida Templat, el 3 de desembre de 1620. En preguntar-li sobre el mal que tingué a la presó contesta: *“Això em passa regularment i és degut al mal de mare”*. A la pregunta sobre si totes les dones de l'Esquirol són bruixes

contesta: "*Si, és veritat. Però jo em refereixo a la fama i no al ser bruixes de veritat*".

Després d'aquest seguit de declaracions els documents ressenyen un seguit de descàrrecs del marit de la Templat que en resum ve a replicar les acusacions en aquests punts:

- Anna, la filla de Bernardina Franca, ja tenia els golls quan va anar a comprar l'aiguardent;

- tenir golls sempre s'ha d'atribuir a a causes naturals i no a bruixes;

- Pere Miquel Bach era jurat l'any passat i Miquel Caselles era síndic. Tots dos acusen la seva dona perquè tenen ganes que ell es gastí els diners en la defensa de la seva dona;

- el que diuen els Puigdauret i la Batlle són ignoràncies i simplicitats, com per exemple quan diuen que el dimoni té tractes carnals amb persones humanes i que engendren unes coses com gallines blanques, coses que no poden dir ni creure només que persones ignorants;

- els Puigdauret tenen fama de mentiders, per això no es pot creure el seu testimoni;

- no es pot fer cas de les declaracions de Segimon Peray i Jaume Arcarons perquè per haver vist córrer una llebre no permet concloure que és cosa de bruixes. Tal cosa succeí a la plaça de Gurb quan es va presentar una llebre tot i que la plaça estava plena de gent;

- la Templat és molt bona cristiana;

- sempre ha estat obedient al seu marit.

De tot aquest cúmul d'al·legacions es pot concloure que la Margarida Templat ha de ser lliurada de la presó i que els que han impulsat la denúncia han de ser condemnats a pagar les despeses del judici.

- no es pot creure el testimoni d'Anna Pons perquè és una dona que té molta malícia a la seva dona i estan les dues molt barallades;

- no es pot fer cas de la declaració de Pere Mensa ja que és un minyó que només té 14 anys. La història dels gats que explica és cosa de minyons, cosa molt ordinària que hi ha a moltes ciutats i que és normal que els gats s'acostin on hi ha foc per escalfar-se;

- que la Margarida Templat pateix d'ordinari del mal de mare i és normal que li hagi vingut a la presó.

Per tot aquest seguit d'al·legacions demana que sigui posada en llibertat la seva dona.

Ho signa Francesc Templat, el 17 de desembre de 1620.

Acompanyant el full de descàrrecs de Francesc Templat hi ha d'altres testimonis que declaren a favor de Margarida Templat, datats entre el 25 d'octubre i el 18 de gener de 1.821. Així, en Pere Antentes diu de la Margarida Templat: "*que és dona de molt bona i honesta vida cristiana i devota que jo he vista oir misses moltes vegades i sermons i*

altres oficis i l'he vista confessar i combregar i l'he vista exercitar en altres obres bones i pies com és donar caritat a pobres de Jesucrist i li he vistos passar los rosaris moltes vegades i ensenyar la doctrina a una minyoneta que tenia a casa i que era de l'hospici. Fa molts anys que està casada i molt bona casada i obedienda a son marit. I el marit és home de molt bona i honesta vida i bon cristià".

Sobre el fet de ser bona cristiana i tenir molt bona conducta, declaren també en Montserrat Serra, bracer de l'Esquirol, en Pere Bertrana, pagès de Santa Maria de Corcó, en Gerard Vilaró, teixidor de lli de l'Esquirol ("Algunes vegades he preguntat a la noia que té a casa seva què li ensenyava i em diu que el paternoster, el credo, la Salve Regina, los articles de la fe, passar lo rosari i altres coses bones"), Salvador Comajoan, pagès de Sant Llorenç Dosomeu, Francesc Antentes, pagès de l'Esquirol, Pere Roca, bracer de l'Esquirol, Joan Arimany, pagès de l'Esquirol, Joan Grau, traginer de l'Esquirol, Pere Pau Antentes, sastre de Vic, Miquel Rocatallada, paraire. El plec acaba amb un document de data 21 d'Abril de 1821 en el qual Francesc Templat i la seva dona Margarida Templat demanen que la causa sigui arxivada.

No hi ha cap més notícia sobre el cas, la qual cosa ens fa pensar que s'arxivarien les denúncies i es deixarien en llibertat les empresonades.

Jaume Crosas i Casadesús

NOTES

¹ El poble ha adoptat, per raons de política local, el doble nom de Santa Maria de Corcó-l'Esquirol. D'aquesta manera pretén solucionar la rivalitat onomàstica que es va suscitar fa uns anys quan es va pretendre canviar el nom oficial (Santa Maria de Corcó) pel nom més normalitzat a la comarca i que respon millor a criteris històrics (l'Esquirol) com es pretendrà argumentar al llarg del present treball.

² Aquesta situació demogràfica sembla ser bastant recent ja que si hem de fer cas a les restes arqueològiques (sobre tot pel fa a les restes troglodítiques) el poblament hauria estat important al menys al llarg de l'Alta Edat Mitjana. Aquestes són, al menys, les conclusions a les quals arriba Q. PARES a la seva obra: *La despoblació rural i les masies del Collsacabra*, Fundació Vives Casajoana, Barcelona, 1985. De forma semblant: A. SIERRA, a *La Catalunya rural a la Catalunya medieval. Collsacabra (segles XIII-XVI)* Eumo. Vic, 1990.

³ A. PLADEVALL, *La disminució de poblament a la Plana de Vic a mitjans del segle XIV*, "VI Assemblea d'Estudis Comarcals", Vic 1.962, dins "Ausa", IV (1961-63). Abans de 1340 la parròquia de Santa Maria de Corcó tenia 87 masos censats, la parròquia de Sant Bertomeu Ssegorgues, 21, la de Sant Miquel de Sererols, 43, la de Sant Joan de Fàbregues (parròquia matriu de Rupit), 76. Aquestes dates corresponen a J. IGLESIES,

Els fogatges de 1365-1370. Contribución al conocimiento de la población de Cataluña en la segunda mitad del siglo XIV, dins "Mm. de la Real Academia de Ciencias y Artes", XXIV, 11 (1962). Mn. Ignasi Torredelflot, vicari de la parròquia de Santa Maria de Corcó de 1.890 a 1892, recull la documentació que troba a la parròquia i la publica (resumida) al "Setmanari Català", de Manresa, revista setmanal, durant els anys 1892 al 1894. En aquest resum trobem ressenyat aquest fragment prou il·lustratiu del tema: "Pel juliol de l'any 1348 en un poble del Collsacabra, segurament Sant Andreu de la Vola, s'enregistraren les defuncions següents per ordre cronològic:

1r dia: 7 defuncions	11è dia: 9 defuncions	21è dia: 7 defuncions
2n dia: 7 defuncions	12è dia: 4 defuncions	22è dia: 3 defuncions
3r dia: 5 defuncions	13è dia: 13 defuncions	23 è dia: 10 defuncions
4rt dia: 7 defuncions	14è dia: 11 defuncions	24è dia: 4 defuncions
5è dia: 4 defuncions	15è dia: 12 defuncions	25è dia: 2 defuncions
6è dia: 8 defuncions	16è dia: 13 defuncions	26è dia: 7 defuncions
7è dia: 5 defuncions	17è dia: 10 defuncions	27è dia: 0 defuncions
8è dia: 6 defuncions	18è dia: 5 defuncions	28è dia: 3 defuncions
9è dia: 3 defuncions	19è dia: 9 defuncions	29è dia: 7 defuncions
10è dia: 8 defuncions	20 è dia: 2 defuncions	30è dia: 3 defuncions
		31è dia: 2 defuncions

Total defuncions del mes de juliol de 1.348: 206 defuncions

⁴ *La Gran Geografia de Catalunya*, vol. 1, en l'article "COLLSACABRA" que signa A. PLADEVALL (pàgina 220 i següents) trobem aquestes dades referents al poblament del Collsacabra:

1718: 2.340 habitants	1930: 3.475 habitants
1787: 2.421 habitants	1960: 3.130 habitants
1830: 3.033 habitants	1970: 2.826 habitants
1860: 3.347 habitants	1975: 2.407 habitants
1900: 2.790 habitants	

⁵ Les notes sintètiques de Mn. I. Torredelflot il·lustren bàsicament el capítol que es refereix al rectorologi local amb algunes esporàdiques i marginals referències al poble. També tenim referències a documentació privada i familiar (sobretot a partir del segle XVI) guardada en alguns masos de la comarca, com per exemple La Bertrana, Les Antentes i el Peray. És obligat, tanmateix, fer referència al diari de Joan Guàrdia, pagès del mas La Guària de l'Esquirol publicat per A. PLADEVALL i A. SIMO, *Guerra i vida pagesa a la Catalunya del Segle XVII*, Ed. Curial, Barcelona 1986. Aquest testimoniatge ens resulta àltament valuós si considerem que Joan Guàrdia fou contemporani dels fets que ens ocupen (el seu diari s'inicia al desembre de 1631 i acaba al 1672). En els moments del judici, Joan Guàrdia tindria uns 15 anys).

⁶ Mn. Torredelflot (Manresa 1867-1918) comença el seu rectorologi dient: "*Quan lo Superior nos destinà de vicari a Santa Maria de Corcó, nos succebi lo que passa en totes les parroquias petites, en general: falta feina ab que ocupar el temps, perquè en ellas, llevat del diumenge, són poques les ocasions que se ofereixen per exercir lo sagrat ministeri. La casualitat, o, més ben dit, Deu Nostre Senyor, nos preparà llarga tasca y*

per cert de més paciència de la que tenim, al saber que en un lloc rònech de la casa rectoral, geyan casi olvidats dos sarrons de manuscrits, que la humitat y la pols y las rats consumien. Algú nos feu notar la bona obra que seria ordenarlos de nou...".

⁷ J. IGLESIES, *El fogatge de 1553*, vol. I, Fundació Vives Casajuana, Barcelona 1979: "Santa Maria de Corcó: 28 focs; Sant Julià de Cabrera: 8 focs; Sant Llorenç Dosmunts: 5 focs; Sant Bertomeu Sesgorgues: 3 focs; Sant Martí Sescorts: 4 focs".

⁸ La documentació que guarda la família Serra, de Calders, actual propietària del mas Peray, abunda en informació referida a vendes de terrenys i de censals que ens parlen del protagonisme econòmic de la família Peray al llarg dels segles XVI i XVIII.

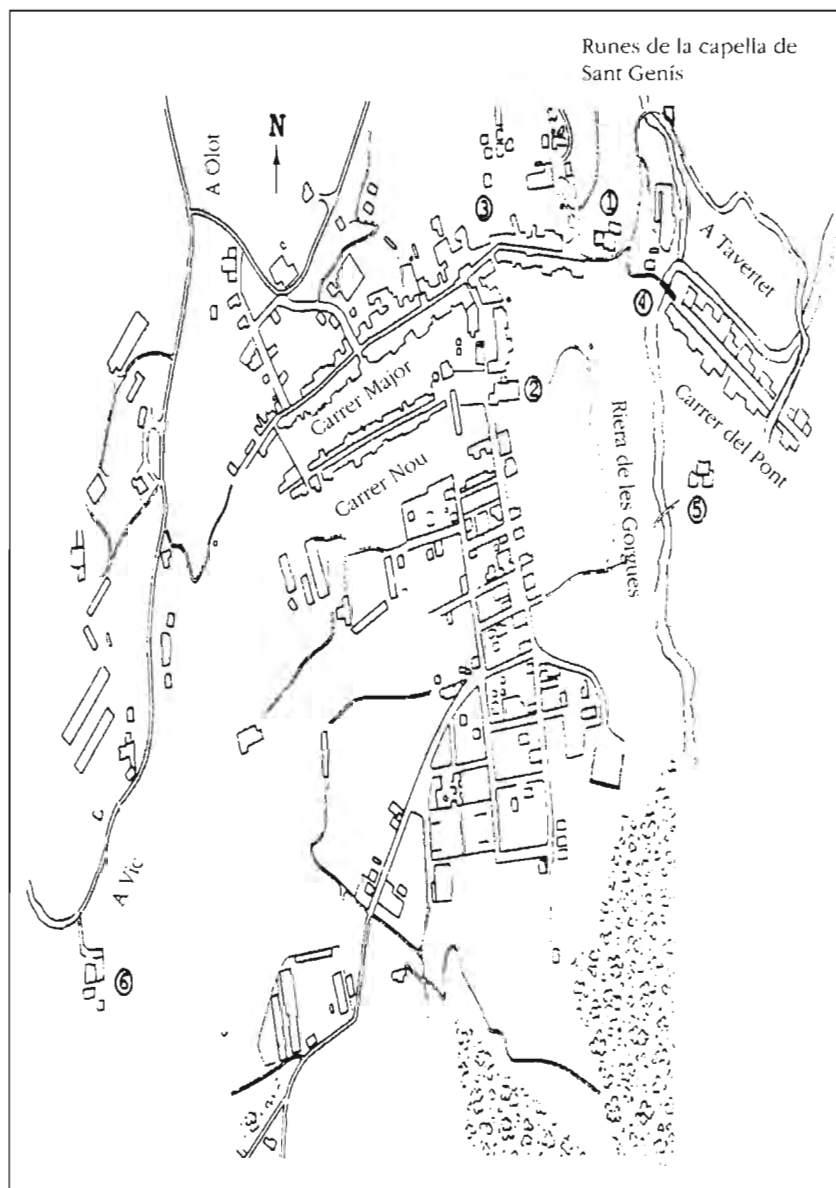
⁹ A. PLADEVALL, *Persecució de bruixes a les comarques de Vic a principis del segle XVII*, dins "Monografies del Montseny", núm. 1., Barcelona 1986.

¹⁰ *Ibidem*, pp. 113-126.

¹¹ Les conseqüències de la guerra de 1.640 a la comarca, degut fonamentalment a la seva condició de terra de pas per la qual transitaven uns exèrcits o altres devastant en cada un d'aquests moments, queda prou il·lustrat en el diari de Joan Guàrdia abans ressenyat.

¹² Hem de tenir present que, al segle XVII, hom diferenciava **Montserrat** (nom en masculí i que es refereix, per tant, a un home) de **Montserrata** (en femení) per assenyalar i designar una dona.

¹³ A. PLADEVALL, *Persecució de bruixes*, cit., pàg. 110 i ss., parla d'un enigmàtic personatge anomenat *Tarragó* que s'havia fet famós per terres de Solsona i el Pla de Bages i que es dedicava a "la caça de bruixes" cobrant honoraris pel seu treball (1620). El bisbe de Solsona el denuncia com un "embaucador" (veg. J. REGIÀ, *Els virreis de Catalunya*, Ed. Teide, Barcelona 1956, pàg. 82). Finalment, encara Pladevall (*op. cit.*, pp. 119-123) sembla confirmar la notícia: "Remarquem també que al centre d'aquesta àrea geogràfica (Urgell, La Segarra, bisbat de Solsona, Manresa, Igualada, Vic, Sabadell, Terrassa, Vall d'Hòstoles, Berguedà i àrea del Montseny) s'hi mou l'enigmàtic Tarragó, el descobridor de bruixes... Sobre la seva actuació se sap que va actuar a Manresa [...] Igualada [...] Santpedor [...] Gualba [...] Moià [...] Artès [...] Sallent [...]; Aquest va ésser l'origen de la persecució de les bruixes al Cabrerès! La simple declaració d'aquest enigmàtic personatge - ¿quí sap si era el propi Tarragó o un èmul seu? - en tot cas és evident que era un guillat o bé un irresponsable estafador que va moure els crèduls jurats del Cabrerès".

TAULA II. Planell de l'Esquirol (escala 1:10.000), l'any 1980.

LEGENDA: 1. Mas Pery; 2. Església (1743); 3. Collsesgorgues; 4. Pont medieval; 5. Mas Arcarons; 6. Mas La Bertrana (antiga parròquia de Santa Maria de Corcó).